

ВІДГУК
офіційного опонента,
кандидата психологічних наук, доцента, доцента кафедри
психосоматики та психології здоров'я факультету психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Ханецької Тетяни Іванівни
на дисертаційне дослідження
Петрушенка Владислава Вікторовича
«Особливості професійної свідомості на різних етапах кар'єрного
розвитку правника», представлене на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Дисертаційна робота Владислава Вікторовича Петрушенка присвячена вивченню особливостей професійної свідомості на різних етапах кар'єрного розвитку правника. Спрямованість дослідження має надзвичайну актуальність, яка визначається, на наш погляд, наступними обставинами. По-перше, сучасний юридичний ландшафт постійно змінюється через нові законодавчі ініціативи, технологічні інновації та зміни в суспільних запитах, а дане дослідження допомагає правникам зрозуміти як ці зміни впливають на їхню професійну свідомість і адаптуватися до нових умов та викликів. По-друге, вивчення особливостей розвитку професійної свідомості може допомогти правникам усвідомити свої сильні сторони та області для вдосконалення. Окрім того, з огляду на процеси глобалізації та інтеграції в сучасному суспільстві, правники повинні бути готові до міжкультурних взаємодій та нових стандартів роботи, а отримані результати дослідження допомагають зрозуміти як їх професійна свідомість змінюється в умовах таких викликів. І найголовніше, розуміння психологічних особливостей професійної свідомості правників на різних етапах їх кар'єрного розвитку може допомогти в розробці стратегій запобігання стресу та підтримки психічного здоров'я під час професійної діяльності.

Отже, дослідження даної проблематики видається своєчасним і затребуваним як теорією, так і практикою психологічної науки й має важливе

значення не лише для окремих правників, а й для юридичної спільноти в цілому, оскільки його результати сприятимуть формуванню адаптивних, відповідальних та професійно свідомих спеціалістів юридичної сфери.

В дисертації Петрушенка В. В. викладено теоретичні засади проблеми, описано стратегію, основні методи та результати емпіричного дослідження. Кожний з розділів містить цікаві теоретичні та емпіричні дані, які представлені відповідно до висунутих завдань і мети дослідження. Слід відзначити послідовність у організації кожної частини дослідження, структурування етапів роботи, які взаємопов'язані між собою та створюють єдину логічну систему.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які послідовно та логічно репрезентують напрям розгортання стратегії наукового пошуку, а також висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі конкретизовані об'єкт і предмет дослідження; мета і завдання відображають логіку теоретичної та емпіричної частин роботи.

Наукова новизна дослідження представлена поглибленням знань психологічної науки на основі системного теоретико-емпіричного дослідження, а саме: розкриття психологічних особливостей професійної свідомості правника та її місця в структурі особистості на різних етапах кар'єрного розвитку; визначення кар'єрного розвитку правника як складного та багатогранного процесу, що вимагає адаптації, планування та активної участі; створення пролонгованої моделі кар'єрного розвитку правника на підставі змістовної наповненості особистості та діяльності (кар'єрний етап навчання, адаптації, стабілізації й зростання, та етап професійної зрілості); виділення двокластерної моделі мотивації обрання правничої професії («Внутрішня рефлексивність», «Спонтанний вибір»); виявлення та емпіричне підтвердження структури професійної свідомості правника, яка містить три основних структурних компоненти (мотиваційно-ціннісний (мотиви обрання професії, ціннісний статус та особистісні смисли,

професійні вибори), когнітивно-довільний (локалізація відповідальності, увага, пам'ять) та соціально-комунікативний (рефлексивність, толерантність, емпатія, стиль міжособистісних взаємовідносин)); створення авторської методики дослідження особистісних цінностей та особистісних переваг правника за допомогою спеціально організованої професійної дискусії; авторської анкети "Чому я обрав професію правника?".

Практична значущість дисертації полягає, по-перше, у тому, що дослідження може стати основою для розробки програм кар'єрного консультування, які допоможуть молодим правникам усвідомити свої цілі та потреби на різних етапах професійного розвитку, а, по-друге, результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм у юридичних закладах вищої освіти, а знання про особливості професійної свідомості допоможуть адаптувати навчання до потреб здобувачів вищої освіти на різних етапах їхньої кар'єри.

В першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження професійної свідомості правника» узагальнено, що професійна свідомість правника відображає правову дійсність через юридичні знання, оцінку права та практику його застосування, правові установки й ціннісні орієнтації, які регулюють поведінку в юридично значущих ситуаціях. Професійна свідомість правника як особлива форма суспільної свідомості має суб'єктивно-психологічне походження. Її основою є теоретичні знання, уявлення суб'єктів про право, юридичні практики та історію розвитку правової системи. Важливим елементом професійної свідомості є суб'єктивні оцінки, які правник надає чинним правовим нормам й існуючій юридичній практиці. Професійну свідомість сучасного правника варто розглядати з урахуванням впливу різних об'єктивних (соціальних) і суб'єктивних (психологічних) чинників, що формуються з базових правових понять.

У другому розділі «Етапи та методологічні засади дослідження професійної свідомості на різних етапах кар'єрного розвитку правника» автор викладає ті теоретичні положення, які будуть перевірятися емпірично,

обґрунтовує завдання емпіричного дослідження та занотовує три етапи його здійснення. Психологічний діагностичний інструментарій, який використовує автор, є цілком адекватним для досягнення мети роботи та вирішення її основних завдань. Репрезентативність вибірки дослідження забезпечувалася якісно та кількісно. Це дозволяє дійти висновку про достатній обсяг запроваджених досліджень, що свідчить про наявність вельми ґрунтовної доказової бази фактичних даних в дисертаційній роботі здобувача.

Узагальнення другого розділу є правомірним для здійснення логічного переходу до третього розділу.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження професійної свідомості на різних етапах кар'єрного розвитку правника» автором констатовано, що поступово, з набуттям практичного досвіду роботи у правників на різних етапах кар'єрного розвитку фіксується підвищення толерантності в міжособистісних відносинах, що доводить наступне – перебування в професії, поступове просування в кар'єрі впливає не лише на вміння впевнено відстоювати свої думки та бачення проблеми, але й приймати різні точки зору, розуміти людей та їхні вчинки, критично оцінювати власні думки, поважно ставитися до думки співрозмовника. Оскільки професійна діяльність правника передбачає взаємодію з різними верствами населення, з людьми, які можуть підсвідомо викликати неприйняття, іноді й огиду або роздратування, емпірично досліджено неминучий елемент професійної свідомості – комунікативну інтолерантність. Загальний показник комунікативної інтолерантності зберігається у середніх межах на всіх етапах кар'єрного розвитку правника.

Також отримані результати показали, що стиль міжособистісної взаємодії відіграє вирішальну роль у правничій діяльності, адже ефективна комунікація між учасниками правових процесів забезпечує успішне виконання професійних завдань та дотримання етичних норм. Виявлено, що на всіх етапах кар'єрного розвитку правників перше місце займає

доброзичливий тип ставлення до інших. Їм властиві прагнення до прийняття і соціального схвалення, люб'язність, бажання задовольнити потреби клієнтів, намагання бути правильним у будь-якій ситуації, орієнтація на цілі мікрогрупи, емоційна лабільність та схильність до співпраці.

Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 7 публікаціях автора, з яких 3 статті – у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затверджених МОН України, 4 публікації – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані дисертантом висновки, що відповідають поставленим завданням та становлять певний внесок у розробку теорії та практики психологічної науки. Отримані в ході дослідження результати можуть бути успішно використані при розробці спеціалістами психологічних тренінгів та корекційних програм, спрямованих на надання соціально-психологічної допомоги особам, що спрямовані на розвиток свідомості під час кар'єрного зростання в правничій сфері.

Акцентуючи увагу на достатньо високому науковому рівні дисертаційної роботи Петрушенка Владислава Вікторовича як в теоретичному, так і в практичному аспектах, слід виділити окремі зауваження та висловити деякі побажання:

1. Погоджуючись з укладеним методичним комплексом, хочемо уточнити, чому для вивчення уваги правників були обрані саме таблиці Шульте, які зараз не часто застосовуються в наукових дослідженнях?

2. Потребує авторського пояснення чому серед численних структурних компонентів психіки здобувач обрав такі психічні процеси як увага та пам'ять?

3. Також потребує уточнення чому при дослідженні пам'яті в структурі професійної свідомості правника здобувач зосередився саме на короткочасній та оперативній пам'яті?

Проте висловлені зауваження та пропозиції не впливають на загальну високу оцінку дисертації, яка є зразком ретельного, змістовного і добре проведеного дослідження, а здійснений дисертантом науковий пошук

заслугове на повагу і безперечну підтримку. Зроблені в роботі висновки становлять вагому теоретичну та практичну цінність. Слід наголосити на самостійності дослідження, авторському формулюванні його теоретичних засад, оригінальності та винахідливості в реалізації поставлених завдань.

Отже, дисертація на тему: «Особливості професійної свідомості на різних етапах кар'єрного розвитку правника» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її автор Петрушенко Владислав Вікторович заслугове присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія в галузі знань «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики та
психології здоров'я
факультету психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Тетяна ХАНЕЦЬКА

канцелярія Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова

« 17 2024 р.